

Коваленко Є. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент спеціальної кафедри № 1
«Правові засади забезпечення державної безпеки»*

*Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Плетньов О. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент спеціальної кафедри № 1
«Правові засади забезпечення державної безпеки»*

*Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

ACTUAL PROBLEMS OF GENDER EQUALITY IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR

Затвердження гендерної рівності – один з аспектів процесу розвитку людства, який можна порівняти за значенням і який тісно пов'язаний із загальносвітовою тенденцією до демократизації. На постіндустріальному етапі розвитку зрівнювання чоловіків і жінок стає одним з головних аспектів модернізації суспільства.

Суть демократії – наділення людей правами, забезпечення організації держави за принципом громадського договору між рівними індивідами, кожен з яких повинен мати однакові можливості для прийняття самостійних і відповідальних рішень. Гендерна рівність являє собою індикатор того, наскільки є розвинутою та або інша країна.

У системі світового оновлення й реформування Україна прагне до інтегрування у євроатлантичну безпекову модель та створення громадянського суспільства на сучасних засадах. Такий підхід передбачає обов'язковість визначення чітких державних гендерних стратегій та вироблення відповідної державної гендерної політики.

Одним із важливих аспектів забезпечення рівноправного та стійкого суспільного розвитку шляхом застосування найбільш результативних та ефективних методів державного втручання є впровадження гендерного підходу у секторі безпеки і оборони України, що представляє собою цілеспрямовану, системну та багатовекторну державну діяльність.

Слід відмітити, що під гендерною політикою у цій сфері треба розуміти проходження військової служби незалежно від статі, рівність у перспективах такої служби, у правах і відповідальності.

Нова фаза активного державного сприяння розвитку гендерної політики у сфері безпеки і оборони сфері розпочалася з 2018 року та триває досі. Було зроблено багато кроків у сфері гендерної рівності у війську та протидії дискримінації за ознакою статі. На сьогодні існують деякі проблеми щодо забезпечення гендерної політиці у військовій сфері, вирішення та подолання яких сприятиме підвищенню ефективності функціонування та розвитку Збройних Сил України, а також позитивної реалізації державної гендерної політики в умовах європейського вибору України в контексті її світової та європейської інтеграції.

Ключові слова: *гендерна політика, державна гендерна політика, гендерна рівність, гендерний підхід, жінки-військово-службовці.*

Affirmation of gender equality is one of the aspects of the mankind development process which can be compared by value and closely connected to the global democratization tendency. At the post-industrial stage, the development of men and women equality becomes one of the main aspects of social modernization. The essence of democracy is providing people with rights, the organization of the governmental state on the principle of social contract between equal individuals, who must have the same opportunities for making independent and responsible decisions. Therefore, gender equality is a rather sensitive indicator of the development level of a country.

In the system of world renewal and reform, Ukraine tends to integrate into the Euro-Atlantic security model and create a civil society on a modern basis. Such an approach implies the obligation to define clear state gender strategies and the development of an appropriate state gender policy.

One of the important aspects of ensuring equal and stable social development with the application of the most effective methods of state intervention is the introduction of the gender approach in the security and defense sector of Ukraine, which becomes a purposeful, systemic and multidirectional governmental activity.

It should be noticed that gender policy in this area should be understood as the progress of military service regardless of gender: equality in the perspectives of such service, rights and responsibilities.

A new stage of active public assistance in the development of gender policy in the field of security and defense began in 2018 and is still ongoing. Many significant steps have been taken in gender equality in the army and in the fight against gender discrimination. But at the same time, it should be mentioned that today there are some problems in providing gender policy in the military sphere; and solving and overcoming of such problems will contribute to increasing the efficiency of the functioning and development of the Armed Forces of Ukraine, as well as the positive implementation of the state gender policy in the context of European choice of Ukraine in the context of its world and European integration.

Key words: *gender policy, state gender policy, gender equality, gender approach, military female.*

Україна поступово інтегрується у євроатлантичну безпекову модель, інкорпорує її основоположні засади в національне правове поле. Так, актуаль-

ним є питання впровадження гендерного підходу у Збройні Сили України. Переважна більшість сучасних армій давно застосовують гендерний підхід як

перевірену часом стратегію підвищення свого бойового потенціалу на гуманітарному підґрунті, що припускає досягнення гендерної рівності, справедливий і стійкий розвиток особистості військовослужбовця незалежно від статі.

Наразі в арміях країн організації Північноатлантичного договору служить понад 280 тисяч жінок. Найбільше – у США (14%), Канаді (11,4%), Великій Британії (9%). В Україні при зменшенні загальної чисельності військовослужбовців існує тенденція до зростання кількості жінок на всіх військових посадах.

Досліджуючи питання про те, що спонукає жінок до військової служби в Україні, науковці виокремлюють як сучасні політичні події, так і соціально-економічні причини: високий рівень безробіття, скрутне матеріальне становище, наявність соціальних та економічних пільг у військовослужбовців (у тому числі можливість одержання більш раннього і підвищеного пенсійного забезпечення порівняно з більшістю інших категорій жінок), можливість професійної самореалізації та службової кар'єри, тощо. Зазначені вище причини призводять до активного залучення осіб жіночої статі на військову службу як повноправних суб'єктів військової діяльності.

Гендерна політика – це державна, суспільна діяльність, яка спрямована на встановлення рівності чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності. Затвердження гендерної рівності – один з аспектів процесу розвитку людства, який тісно пов'язаний із загальносвітовою тенденцією до демократизації. Демократія заснована на ідеї цінності кожної особистості, незалежно від її біологічних характеристик, таких як раса або стать [1].

В Україні наукові дослідження гендерних аспектів державної політики розпочалися в 90-х роках минулого сторіччя. Але військова гендерна проблематика ще не достатньо розглянута у наукових дослідженнях українських науковців.

Основні засади гендерного розвитку в Україні визначено у Конституції України. Стаття 24 проголошує, що кожний громадянин суспільства як чоловік, так і жінка, має всю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод [4]. Помилковим є ототожнення поняття «гендерної політики» у військовій справі з проходженням служби жінками-військовослужбовцями. Під гендерною політикою у цій сфері треба розуміти проходження військової служби незалежно від статі, рівність у перспективах такої служби, у правах і відповідальності.

Суттєвим кроком у сфері гендерної рівності у війську та протидії дискримінації за ознакою статі у сфері безпеки та оборони стало ухвалення Верховної Радою України восени 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях», що спрямований на забезпечення гендерної рівності та протидію дискримінації за ознакою статі у сфері безпеки і оборони [6].

Закон закріплює принцип, за яким жінки проходять військову службу на рівних засадах із чоловіками, рівняє можливості при укладанні контракту та при виході в запас, під час проходження військових зборів та уніфікує міру відповідальності за виконання поставлених завдань. Згідно Закону, жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі. Це включає прийняття їх в добровільному порядку (за контрактом) і призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку. Згідно раніше діючим нормам, граничний вік перебування у запасі для жінок становив 50 років, для чоловіків – 60-65 років залежно від звання.

Згідно Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» необґрунтовані обмеження щодо служби жінок у військовому запасі скасовуються. Нові вимоги щодо вікових обмежень перебування на військовій службі закріплює стаття 22 цього Закону [8]. Це стосується і численних обмежень для жінок на призначення у добовий наряд, відправлення у від'їждження і проходження військових зборів.

Так, згідно Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України військовослужбовці до складу добового наряду призначаються з додержанням законодавства з питань охорони материнства та дитинства [7]. Таким чином встановлюються однакові засади призначення у наряд і проходження військових зборів чоловіками та жінками. Віднині жінок можна залучати до виконання ширшого кола військових завдань, зокрема бойових дій, уможливлено займання певних, раніше недосяжних для них посад, рівний доступ до військової кар'єри водночас з однаковим із чоловіками обсягом відповідальності під час виконання обов'язків військової служби. Скасовано обмеження щодо служби жінок у військовому запасі й проходження ними військових зборів.

Існують деякі проблеми щодо забезпечення гендерної політики у військовій сфері. Зважаючи, що у сфері оборони зі значною перевагою домінують чоловіки та чоловічі стереотипи, у різний спосіб застосовані гендерні підходи означатимуть визнання цінностей та позитивних вигод від запровадження жіночого погляду на проблему служби жінок у збройних силах [2]. Перш за все, в окремих командирів (начальників) переважають настрої гендерного нігілізму, що виражається у небажанні надавати рівні можливості як для чоловіків, так і для жінок, для підвищення професійного рівня освіти, інтелектуального розвитку, вільного вибору спеціальностей та просування по службі. Тож необхідним є подальше вдосконалення законодавства у сфері гендерної рівності чоловіків і жінок під час проходження служби в Збройних силах України, а також безпосередня робота службових осіб на місцях у цьому напрямі, має бути поступовою і виваженою.

Другою проблемою є соціально-психологічні проблеми у сфері військової справи, які пов'язані з явищами, що негативно позначаються на результатах службової діяльності. Це полягає в тому, що в деяких офіцерів, у підпорядкуванні яких знаходиться значна кількість військовослужбовців-жінок, є відсутньою гендерна етична підготовка, через що професійне спілкування з військовослужбовцями-жінками відбувається без урахування психофізіологічних особливостей жінок. Для подолання цього, на нашу думку, варто визначити сферу можливого використання праці військовослужбовців-жінок з урахуванням фізіологічних особливостей їхнього організму.

По-третє, виникають питання стосовно сфери відповідальності. Як було вже зазначено, гендерна політика передбачає рівність не тільки прав, а й обов'язків.

Військослужбовці (як жінки, так і чоловіки) є суб'єктами правопорушень, як адміністративних, так і кримінальних. Однак, порядок виконання покарань, призначених військовослужбовцям-жінкам і військовослужбовцям-чоловікам, відрізняється, а подекуди й зовсім унеможливується.

Одним із видів кримінальних покарань, що застосовуються до військовослужбовців, є тримання в дисциплінарному батальйоні [5]. Не зважаючи на те, що 13 санкцій із 36 норм, які визначають склади військових злочинів, містять зазначений вид покарання, до військовослужбовців-жінок він не застосовується. Така норма є прямо дискримінаційною та змушує суддів під час вирішення кримінальної справи, обвинуваченою у якій є жінка,

обирати альтернативний (зазвичай більш м'який) вид покарання.

Аналогічні дискримінаційні норми містяться і в законодавстві про адміністративні правопорушення. Так, до військовослужбовців-жінок не застосовується стягнення за адміністративне правопорушення – арешт з утриманням на гауптвахті. Замість нього у санкціях статей передбачено застосування альтернативного виду стягнення – штрафу [3]. При цьому на військовослужбовців-жінок накладається більш м'який вид стягнення – штраф, враховуючи неможливість застосування до них арешту з утриманням на гауптвахті. Отже, відсутність гендерної рівності в інституті відповідальності військовослужбовців не тільки не сприяє зміцненню військового колективу, а й у більшості випадків унеможливує притягнення військовослужбовців-жінок до адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень та військових злочинів.

Таким чином, проведення спланованих заходів, якщо їх виконувати комплексно, надасть можливість значно прискорити процес впровадження гендерної рівності в армії, сприятиме подоланню існуючих недоліків та ліквідуванню правових колізій. Врахування гендерної складової у процесі функціонування та розвитку Збройних Сил України сприятиме підвищенню ефективності їх діяльності. Рівні можливості для військовослужбовців-чоловіків та військовослужбовців-жінок, у тому числі щодо можливості розвитку військової кар'єри, є одним з пріоритетів у сфері прав людини в умовах європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. URL: https://www.hse.ru/data/2012/02/24/1266136909/inglehart_welzel.pdf.
2. Кліменко Н.Г. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. // Економіка та держава. 2014. № 5/2014. С. 116-119.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях: Закон України від 06.09.1918 № 2523-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 44. С. 5.
7. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 546- XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22. Ст. 194.
8. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992 р. № 27, ст. 387.